

LAURENȚIU VLAD*

**ANDREI POPOVICI, UN DIPLOMAT ROMÂN
ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII
PE VREMEA EXPOZIȚIEI UNIVERSALE DE LA NEW YORK
(1939-1940)****

Prolog

Articolul de față aduce în prim-plan câteva momente din biografia profesională a unui diplomat român în Statele Unite ale Americii, l-am numit pe Andrei Popovici. Am stăruit cu deosebire asupra anilor 1939-1940 (având în vedere și câteva detalii din 1938, respectiv 1941) în care s-a desfășurat la New York expoziția universală, perioadă ce a fost marcată, dincolo de atribuțiile diplomatice obișnuite (era consul general), de activitatea sa în poziția de comisar general adjunct al pavilionului României, secundându-l astfel pe profesorul Dimitrie Gusti.

Despre Andrei Popovici nu avem știință să se fi scris efectiv un studiu biografic. Dar detalii din activitatea sa ca reprezentant diplomatic al României la Washington se regăsesc în mai multe publicații. De exemplu, Nicolae Dascălu a conturat o schiță biografică a diplomatului român evocând o serie de inițiative/acțiuni ale acestuia pe parcursul volumului *Imaginea României Mari în Statele Unite ale Americii în perioada interbelică, 1919-1939* (capitolele 4-6), date care au fost ulterior preluate parțial și de noi în articolul dedicat funcționării unui birou de propagandă externă în vremea expoziției de la New York¹.

Un al doilea reper biografic al personajului nostru l-am găsit într-o notă de subsol a unui text semnat de George G. Potra, în care era prezentată în câteva rânduri cariera

* Prof. univ. dr., Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București; e-mail: laurentiu.vlad@unibuc.ro.

** Articol redactat în cadrul proiectului finanțat de către Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării – UEFISCDI, Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS), Ministerul Educației Naționale, Proiect PN-III-P4-PCE-2021-0688, contract nr. 29 din 27 mai 2022, cu titlul *Etosul educației și dialogului. Negocieri culturale româno-americane (1920-1940)*.

¹ Nicolae Dascălu, *Imaginea României Mari în Statele Unite ale Americii în perioada interbelică, 1919-1939*, București, Editura Universității din București, 1998, p. 114, 117, 119, 121, 123, 136, 158-159, 163, 175, 191, 193-194, 200-201 etc.; respectiv Laurențiu Vlad, *România la Expoziția Internațională de la New York (1939-1940): un moment din istoria diplomației culturale autohtone; documente privind înființarea și funcționarea unui birou de propagandă în SUA*, în „Studia Politica. Romanian Political Science Review”, VI, 4 (2006), p. 949-958 (p. 951), <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-56255-8>. Textul nostru se regăsește și la adresa: <https://www.cooperativag.ro/romania-la-expozitia-internationala-de-la-new-york-1939-1940-un-moment-din-istoria-diplomatiei-culturale-autohtone-documente-privind-infiintarea-si-functiunea-unui-birou-de-propaganda-in-sua/>

diplomatică a lui Andrei Popovici, mai toate informațiile reținute fiind preluate, după cum preciza autorul însuși, din *Anuarul diplomatic și consular* pe anul 1942².

În fine, un alt detaliu biografic l-am aflat în articolul semnat de L. D. Grigorescu și Marian Ștefan, dedicat unui alt diplomat român în Statele Unite ale Americii prin 1947, care transmitea informații Centralei Ministerului cu privire la emigrația română și poziționarea acesteia în raport cu noile realități socio-politice din țară; printre cei vizați era și Andrei Popovici³.

Mai spunem că majoritatea surselor care au stat la baza demersului nostru sunt documentele din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fondul Washington, problema România – SUA, probleme culturale (expoziții), vol. 212, 213, 215, 216, 218, 219, 220.

Andrei Popovici: notițe biografice, 1924-1935

Despre Andrei Popovici, care se pare că era născut în 1895 (la Roit, în Banat), știm că era licențiat în drept și științe de stat (Oradea), respectiv doctor în științe umaniste (și/sau filosofie) la Universitatea din Georgetown (1928) cu o teză despre Basarabia, ce fusese publicată prin 1931 cu finanțare din fondurile propagandei externe ale Direcției Presei din Ministerul Regal al Afacerilor Străine de la București⁴. În 1924 se găsea deja în minister, trecând în timp prin mai multe funcții în cadrul Legației României la Washington, anume: atașat de legație (1925), secretar (clasa a III-a, în 1927; clasa a II-a, în 1930; și clasa I, în 1937); în 1938 devenea consul general și ministru plenipotențiar clasa a II-a, rămânând în post în Statele Unite ale Americii până în 1941⁵.

Diplomatul român s-a implicat într-o dispută pe tema minorităților cu reverendul Cornish, reprezentantul maghiarilor, în momentul în care participa ca delegat din partea României la inaugurarea Institutului Internațional de la Williamstown din 1925; a ținut cu acea ocazie un discurs foarte documentat despre situația din Transilvania înainte de 1918, discurs care a fost bine primit de presa americană („New York Times”, „Boston Globe” etc.)⁶. Succesul lui Popovici cu acea ocazie a făcut ca el să fie numit reprezentant al României și la alte reuniuni ale institutului, cum a fost, bunăoară, cea din

² George G. Potra, *Nicolae Titulescu în Statele Unite ale Americii și Canada. Repere ale unui itinerar politico-diplomatic*, varianta extinsă a unei comunicări susținute la Slatina, în cadrul Zilelor „Nicolae Titulescu”, ediția a XV-a, 17 martie 2004, p. 46 (<https://cutiacuvechituri.files.wordpress.com/2012/02/titulescu-in-sua-si-canada.pdf>, accesat la 19.10.2023). Detaliile relative la Andrei Popovici din studiul lui George G. Potra erau preluate din *Anuarul diplomatic și consular al Regatului României – 1942*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1942, p. 80, 81, 105, 148.

³ L. D. Grigorescu, Marian Ștefan, *Un diplomat român în America despre românii din America în 1947*, https://www.memoria.ro/marturii/domenii/diaspora/un_diplomat_roman_in_america_despre_romanii_din_america_in_1947/1138/pagina-3/ (accesat la 17.10.2023). Câteva date despre activitatea lui Popovici pe perioada expoziției mondiale de la New York din 1939-1940 vezi și la Claudiu-Alexandru Vitanos, *Imaginea României prin turism, târguri și expoziții universale în perioada interbelică*, București, Editura Mica Valahie, 2011, p. 262-263, 267-269, 307-316. De asemenea, vezi și Lucia Curta, *Constructing an „Imagined Community”: The Romanian Classroom at the University of Pittsburgh, 1927-1943*, în „Studies in the Decorative Arts”, V, 2 (1998), p. 40-68 (p. 54).

⁴ *Apud* Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 136. În George G. Potra, *op. cit.*, p. 46, se precizează că era doctor în litere la Cleveland și în filosofie la Washington.

⁵ *Apud* Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 114, 158-159, 175, 200-201; *apud* George G. Potra, *op. cit.*, p. 46. Vezi și *Anuarul diplomatic și consular al Regatului României – 1942*, p. 80, 81, 105, 148.

⁶ *Apud* Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 158-159. Discuțiile din 1925, inclusiv tematica abordată de Andrei Popovici, au fost incluse parțial, sublinia Nicolae Dascălu, în broșura *Some Political Problems of Contemporary Europe*.

august 1927⁷, în care a combătut aserțiunile propagandei revizioniste, ce acuza că țara se îndrepta către o dictatură, că existau atitudini nedemocratice, cu deosebire, în ceea ce privea regimul minorităților. Referatul susținut de diplomatul român a fost mai convingător decât cele ale revizionistilor, astfel că, până la urmă, mulți dintre participanți au sesizat, mai degrabă, lipsa reflexelor democratice în politica internă (cu reflexe în propaganda externă) a guvernului de la Budapesta.

Cum Andrei Popovici s-a remarcat în domeniul propagandei antirevizioniste a Ministerului Afacerilor Străine și cum acțiunile maghiarilor erau extrem de bine organizate în Statele Unite ale Americii, odată cu înființarea Biroului antirevizionist al Micii Înțelegeri, care era o inițiativă a ministrului României la Washington, Carol Davila⁸, personajul nostru a fost numit în conducerea acestui organism (1933)⁹.

De-a lungul timpului a publicat mai multe articole și studii având subiecte din tematica în care se specializase: problema minorităților („Delta Chi Quarterly”, 1928), relațiile româno-americane („Romania”, revista Societății Friends of Romania, 1929), românii din Statele Unite ale Americii („Buletinul Institutului America din România”, 1934), politica pacifistă a Micii Înțelegeri („Romania”, 1936), americanii de origine română („Sociologia Românească”, 1937) etc.¹⁰. Știm că era autorul câtorva volume care se inspirau fie din tematica tezei de doctorat, fie că aveau și subiecte dintre cele pe care le-a frecventat în periodice. De exemplu, în 1926 publica volumul *Românii în America*, pentru ca în 1931 să încredințeze tiparului cartea intitulată *The Political Status of Bessarabia* (teza de doctorat)¹¹. Să mai spunem că Nicolae Dascălu amintea și de subvenționarea de către Direcția Presei a unor tipărituri, fără să le nominalizeze, semnate de Andrei Popovici în 1935¹².

Andrei Popovici a ținut și conferințe (de exemplu, cea din 30 iulie 1928 la postul de radio NBC), a inaugurat cursuri de studii, cum era cel din 1933 dedicat Micii Înțelegeri și destinat doctoranzilor de la Georgetown University¹³. De altfel, a fost atașat ideii ca mai mulți tineri din România să-și urmeze studiile în Statele Unite ale Americii, insistând să se impulsioneze activitatea Fundației Rockefeller în această direcție, dar să se și strângă relațiile între universitățile americane și cele din țară¹⁴.

Andrei Popovici, comisar general adjunct al României la New York World's Fair

În cercetările noastre cu privire la participarea României la expoziția mondială de la New York din anii 1939-1940, l-am întâlnit pe diplomatul Andrei Popovici chiar în miezul evenimentelor. Numele lui era prezent în aproape toată corespondența diplomatică

⁷ Apud Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 159.

⁸ Carol Davila (1888-1963), ministru al României la Washington în perioada 1929-1938, a fost fiul dramaturgului Alexandru Davila (și el o vreme în serviciul diplomatic) și al Ortansei Keminger de Lippa. S-a stabilit în Statele Unite ale Americii, așa cum au făcut-o și alți diplomați români la Washington din perioada interbelică. Vezi, spre exemplu, articolul semnat de L. D. Grigorescu și Marian Ștefan, *op. cit.*

⁹ Apud Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 163.

¹⁰ *Ibidem*, p. 114, 117, 121, 123. Ultima referință nu e menționată în volumul lui Nicolae Dascălu; este vorba de un extras de 32 de pagini din „Sociologia Românească”, II, 5-6, mai-iunie 1937.

¹¹ Șerban Drutz, Andrei Popovici, *Românii în America*, cu o prefață de D-l Prof. Nicolae Iorga, București, Tipografia Cartea Românească, 1926, 324 p. Vezi și Andrei Popovici, *The Political Status of Bessarabia*, Washington, Ransdell, 1931, 288 p. Să amintim și faptul că volumul din 1931 a fost recenzat de James Lea Cate în „Journal of Modern History”, 4, 1932.

¹² Apud Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 119.

¹³ *Ibidem*, p. 191, 200.

¹⁴ *Ibidem*, p. 193-194.

legată de evenimentul mai sus menționat, astfel că am putut să extragem câteva momente din biografia lui profesională (și personală chiar) din anii 1938-1941. Așadar, să le trecem în revistă!

*

Un birou de propagandă, 1938-1939

Pe 3 noiembrie 1938, Andrei Popovici, în calitate de comisar general adjunct al României la New York World's Fair, îi scria lui Dimitrie Gusti, înaintându-i propunerea de înființare a unui birou de propagandă pe parcursul expoziției, care să aibă un buget lunar de 750 de dolari, iar în componere, un atașat de presă, un referent, un traducător și o dactilografă¹⁵. Modelul Poloniei era invocat de diplomat, care deja inițiasse o activitate de propagandă culturală extrem de activă, pe gustul publicului american, cu afișe și postere colorate, cu ceremonii simbolice de inaugurare a lucrărilor de construcție a pavilioanelor etc. Comisariatul general al Poloniei avea un astfel de birou, iar Popovici a fost influențat în propunerea sa de existența și buna funcționare a acestuia¹⁶.

Patru direcții propagandistice principale imagina Andrei Popovici că ar trebui să intereseze structura instituțională pe care o propunea: 1) diseminarea în presa americană a unor articole/informații cu privire la imaginea României, cu sublinierea personalității lui Carol al II-lea și a inițiativelor sale; 2) editarea de afișe, imprimate și broșuri ce trebuiau să fie oferite oricărui oaspete al pavilioanelor; 3) inventarierea tuturor vizitatorilor pentru a se continua apoi o corespondență în funcție de interesul, pe care, ipotetic, aceștia l-ar fi prezentat pentru anumite exponate/secțiuni/standuri; 4) investirea pavilionului restaurant cu dimensiunea simbolică a unei sinteze a vieții culturale tradiționale, pe modelul de la Paris din 1937, insistând asupra reprezentațiilor muzicale și coregrafice¹⁷. Într-un raport separat, diplomatul român insista și asupra ideii că ar trebui găsit un restaurator american cu experiență, cunoscut la New York, care să preia restaurantul, astfel că beneficiile simbolice de care am vorbit să fie dublate și de realizarea unor profituri materiale¹⁸.

Dimitrie Gusti, comisarul general al României pentru expoziția mondială de la New York din 1939, a aprobat toate recomandările adjunctului său la finele lunii noiembrie 1938¹⁹. Astfel, biroul, constituit din Horia Babeș²⁰ (atașat de presă, avea o indemnizație lunară de 100 de dolari pentru această activitate), scriitorul Petre Neagoe²¹ (redactor și

¹⁵ AMAE, fond Washington, problema România – SUA, probleme culturale (expoziții), vol. 213, p. 0408-0417; raport nr. 217/a din 3 noiembrie 1938 al lui Andrei Popovici, Comisar general adjunct al României, către Dimitrie Gusti, Comisar general. Textul raportului se găsește în Laurențiu Vlad, *România la Expoziția internațională de la New York (1939-1940)*..., p. 953-957. Detaliile cu privire la acest moment din activitatea lui Andrei Popovici sunt preluate din articolul nostru mai devreme menționat. Câteva date, inclusiv republicarea parțială a corespondenței dintre Andrei Popovici și Dimitrie Gusti, care a dus la constituirea biroului de propagandă, dar fără să menționeze contribuția noastră, publicată cu câțiva ani înainte, și în Claudiu-Alexandru Vitanos, *op. cit.*, p. 262-263, 307-316.

¹⁶ Laurențiu Vlad, *România la Expoziția internațională de la New York (1939-1940)*..., p. 955.

¹⁷ *Ibidem*, p. 954-957.

¹⁸ AMAE, fond Washington, vol. 213, p. 0418-0422 (p. 0421); raport nr. 216/a din 3 noiembrie 1938 al lui Andrei Popovici către Dimitrie Gusti.

¹⁹ *Ibidem*, vol. 218; adresa nr. 000344/27 noiembrie 1938 a lui Dimitrie Gusti către Andrei Popovici, nepaginat.

²⁰ Horia Babeș a fost secretar al Societății „Friends of Romania” de prin anii 1920, apoi fiind integrat în serviciul român al propagandei externe. A susținut conferințe și a publicat articole despre situația politică din România în Statele Unite ale Americii. Ajungea secretar de presă la New York (și chiar consul) la finele anilor 1930 (*apud* Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 113-114, 115, 117, 118, 119).

²¹ Este probabil vorba de Petru (Petre/Peter) Neagoe (1881-1960), scriitor român de limbă engleză. A studiat pictura la București și la New York, dar a fost mai degrabă atras de proză. Prin 1926 se muta la Paris,

traducător, avea 300 de dolari) și o dactilografă (cu 200 de dolari), cărora li se adăuga consilierul comercial Paul Sterian²² (fără indemnizație), cu toții aflați în coordonarea lui Andrei Popovici, începea să funcționeze din ianuarie 1939; era stabilită o primă evaluare a activității sale în mai 1939 și, în funcție de aceasta, va fi primit noi însărcinări²³.

Dintre activitățile biroului amintim: editarea unui buletin informativ periodic²⁴ cu detalii economice, dar și culturale (inclusiv legate de cultura tradițională), care s-au regăsit ulterior și în broșurile în limba engleză editate pentru prezentarea pavilionului României (de pildă, *Romania at the New York World's Fair, Notes on Romanian Cooking, Romanian Wines* etc.). Aceste informații luau și calea presei americane: „Cleveland Plain Dealer”, „Cleveland News”, „Cleveland Press”, „Chicago Daily News”, „Chicago Tribune”, „Detroit Free Press” (30 ianuarie și 3 aprilie 1939), „New York World Telegram” (23 februarie 1939) etc.²⁵ Să mai spunem că în direcția diseminării în presă a informațiilor despre România, Andrei Popovici a negociat în primele luni ale anului 1939 includerea unor articole relative la economia țării sale în periodice precum „The Annalist” (numărul din 19 aprilie; 1500 de dolari ar fi trebuit să plătească redacției oficialii de la București) sau „Journal of Commerce” (numărul din 31 mai; 950 de dolari...) ²⁶.

Totodată, erau pregătite în cadrul biroului afișe, diverse texte ce erau ulterior introduse în publicații generale ale expoziției, precum *Going to the Fair, Preview* sau în *International Guide*, colaborând cu autoritățile de la București pentru emiterea unor mărci poștale legate de manifestarea expozițională de la New York²⁷. O primă emisiune filatelică, care înfățișa castelul Peleş, două edificii ecleziastice specifice Bucovinei și Maramureșului, un detaliu etnografic și un peisaj natural²⁸, erau imagini ce se regăseau

unde se dedica scrisului, apoi se va fi stabilit în Statele Unite ale Americii. Dintre cărțile sale amintim *Storm* (1932), *This is My Heart* (1935), *A Time to Keep* (1949), *The Saint of Montparnasse* (1965; postum), toate cele enumerate aici având ediții și în limba română (apud Lucian Predescu, *Enciclopedia României. Cugetarea*, ediție anastatică, București, Editura Saeculum S.A. – Editura Vestala, 1999, p. 588; Aurel Sassu, *Dicționarul biografic al scriitorilor români, M – V*, Pitești, Editura Paralela 45, 2006, p. 185-86).

²² Paul Sterian (1904-1984), poet, jurnalist, economist, funcționar de stat. A studiat dreptul și filosofia la București, iar la Paris s-a specializat în științe juridice și economie. Bursier Rockefeller (1931), a devenit apoi redactor la „Curentul” și „Cuvântul”, pentru ca în 1938 să fie consilier economic al Legației României de la Washington. După 1940 a mai activat în calitate de funcționar public în Ministerul Economiei, în cel al Finanțelor și al Afacerilor Străine. Dintre volumele sale amintim *La Roumanie et la réparation des dommages de guerre* (1929) sau cele de poezie (*Pregătiri pentru călătoria din urmă*, 1932 și *Poeme arabe*, 1933). Apud Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 812; Aurel Sassu, *Dicționarul biografic al literaturii române*, II, Pitești, Editura Paralela 45, 2004, p. 623-624.

²³ AMAE, fond Washington, vol. 218, adresa nr. 000344/27 noiembrie 1938 a lui Dimitrie Gusti către Andrei Popovici, nepaginat. Pe lângă indemnizații mai erau alocați 150 de dolari lunar pentru hârtie, imprimate, materiale de birou etc.

²⁴ *Ibidem*, adresa nr. 125 din 1 aprilie 1939 a secretarului de Presă al Legației României în SUA către Ion Dragu, director general al Presei din cadrul Subsecretariatului de Stat pentru Presă și Propagandă, nepaginat. Aici se vorbește despre numărul din 14 mai, care avea ca temă sărbătoarea națională, și despre cel din 10 iunie, dedicat „restaurării, sărbătoririi tineretului și, în cuvintele dlui Dimitrie Gusti, metodelor noi de educație a poporului – străjeria și serviciul social”. În aceeași adresă este menționat și un articol despre România publicat de Charles Hodges, profesor la Universitatea din New York, în revista „Travel”, ce urma să fie reprodus în 1.000 de exemplare pentru propaganda expozițională.

²⁵ *Ibidem*, buletine informative din 30 ianuarie 1939 (*Romania at the Fair*), respectiv 3 aprilie 1939 (*Notes on Romanian Cooking*). Pe fiecare buletin informativ se găsea o listă de jurnale americane unde textul respectiv era trimis. Broșura *Romanian Wines* este arhivată în vol. 217.

²⁶ *Ibidem*; telegramă din 28 februarie 1939 a lui Andrei Popovici către Dimitrie Gusti, nepaginat.

²⁷ *Ibidem*, extras din „Curentul”, 26 februarie 1939.

²⁸ *Ibidem*.

ușor în broșurile ori pliantele românești răspândite la expoziția americană²⁹, dar și la alte manifestări similare (bunăoară, la Bruxelles în 1935 sau la Paris în 1937). Era, în fond, opțiunea oficialilor români din anii 1930 de a construi o imagine identitară propagandistică, în care se regăseau regalitatea, religia ortodoxă, ca și pandantul ei arhitectural (biserica), continuitatea istorică, tradiția culturală (artistică), pitorescul peisajului³⁰.

*

Câteva atribuții curente, 1938-1939

Andrei Popovici a fost corespondentul principal al lui Dimitrie Gusti în perioada construcției pavilioanelor naționale la New York (1938-1939) și, alături de ministrul României la Washington, Radu Irimescu³¹, respectiv inginerul arhitect August Schmiedigen³², s-a situat în prim-planul acestei activități³³.

În vara anului 1938 a organizat licitațiile pentru constructori, împreună cu Radu Irimescu³⁴, și a căutat să găsească în toamna aceluiași an un concesionar pentru a prelua activitatea pavilionului restaurant. Astfel, a contactat pe Gino Cavallero (proprietarul „celui mai select restaurant” din New York, *Colony*), pe William Lincoln Weiner (ce avea proiectul amenajării a două secțiuni distincte în spațiile aferente Casei Românești, una destinată publicului larg, cu prețuri mai mici, la parter ori în grădină, bunăoară, iar o alta, la etaj, ce urma să fie frecventată de protipendadă) sau pe Theodore Titze (fost director al restaurantului de la Hotelul Ritz Carlton)³⁵.

De asemenea, Andrei Popovici a supravegheat lucrările de construcție, modificările de proiect arhitectural, amplasarea exponatelor în standuri, efectuând, în numele Comisariatului general și al lui Dimitrie Gusti, plățile pentru toate serviciile aferente

²⁹ Vezi, de pildă, *România, Roumanian People, Roumania, Roumania's Historical and Artistic Monuments, Roman Antiquities in Romania, The Participation of Roumanian Craftsmen in the New York World's Fair*.

³⁰ Vezi, de exemplu, pentru expoziția din 1935, Laurențiu Vlad, *În căutarea Belgiei Orientului. România la expozițiile universale și internaționale de la Anvers, Bruxelles, Liège și Gand, 1894-1935*, București, Editura Nemira, 2004, p. 118-147 sau, pentru cea din 1937, idem, *Imagini ale identității naționale. România la expozițiile universale de la Paris, 1867-1937*, ediția a doua revăzută și adăugită, Iași, Editura Institutul European, 2007, p. 197-225.

³¹ Radu Irimescu (1890-1975) avea studii militare de artilerie și geniu, apoi de marină și inginerie (în Germania), care au fost întrerupte pentru că a participat ca ofițer la campania din Bulgaria (1913); în 1916 obține brevetul de pilot de aviație. A fost senator, subsecretar de stat la Ministerul Apărării Naționale și al Aerului (1932-1935), ministru al Aerului și Marinei (1937-1938). În perioada 1938-1940 a ocupat funcția de ministru al României la Washington. După încheierea mandatului rămânea în Statele Unite ale Americii, obținând cetățenia în 1942 (*apud* Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 444; Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Guverne și guvernanți, 1916-1938*, București, Casa de Presă și Impresariat – Silex, 1996, p. 192-193).

³² August Schmiedigen avea diplomă de inginer arhitect obținută la Dresda (1904), fiind recunoscută de corpul profesional de la București de-abia trei decenii mai târziu. S-a ocupat, printre altele, de repatrierea exponatelor ce se găsiseră în standurile românești de la expoziția de la Paris, iar din 1938 se stabilea în SUA. Vezi <http://arhivadearhitectura.ro/arhitecti/august-schmiedigen/>, respectiv <https://arhivadearhitectura.blogspot.com/2021/01/august-schmiedigen.html> (accesate la 06.11.2022).

³³ Vezi Laurențiu Vlad, *Câteva date cu privire la construcția, amenajarea și organizarea activității Casei Românești la New York World's Fair (1939-1940). Restituiri documentare din Arhivele Naționale și ale MAE: 1938-1939*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «Gh. Șincai»”, XXV (2022), p. 316-339.

³⁴ *Ibidem*, p. 324. Vezi și AMAE, fond Washington, vol. 212; informare din New York a lui August Schmiedigen către Dimitrie Gusti (8 iunie 1938), nepaginat.

³⁵ De pildă, Laurențiu Vlad, *Câteva date cu privire la construcția, amenajarea...*, p. 326-327, 329. Vezi și AMAE, fond Washington, vol. 213, adresă a lui Andrei Popovici către Dimitrie Gusti (nr. 155/a, 12 octombrie 1938, nepaginat). În același volum, vezi și adresa lui Andrei Popovici către Dimitrie Gusti, comisar general (nr. 216/a, 3 noiembrie 1938), nepaginat.

organizării și funcționării edificiilor reprezentative românești de la New York în perioada 1938-1939 etc.³⁶.

Poate că ar fi potrivit să semnalăm aici și insistența lui Andrei Popovici de a face prezența lui Constantin Brâncuși la New York, pe perioada expoziției, mai consistentă. Astfel, a luat legătura cu Muzeul de Artă Modernă, care inițial a ezitat, propunând ca expoziția Brâncuși să se desfășoare la finele anului 1939, căci programul expozițional pe timpul primului sezon al New York World's Fair era deja conturat³⁷. În cele din urmă, după mai multe negocieri și intervenții ale comisarului general adjunct al României, muzeul a acceptat ca mai multe creații ale lui Brâncuși să fie prezentate în cadrul manifestărilor sale expoziționale din perioada mai-octombrie 1939³⁸.

*

O corespondență în regim „confidențial” sau „strict secret”, octombrie-noiembrie 1939

În luna în care se încheia primul sezon al expoziției mondiale de la New York (30 aprilie – 31 octombrie 1939), personajul nostru a trebuit să facă față unor acuzații și defăimări ce veneau din partea artistului lăutar Fănică Luca. La Legația României de la Washington sosea o adresă cu regim „strict confidențial”, datată 19 octombrie 1939, din partea Direcției Personal a Ministerului Regal al Afacerilor Străine³⁹, iar Radu Irimescu, titularul postului din capitala Statelor Unite ale Americii, era obligat să răspundă. Adresa cu pricina era însoțită de o notă informativă cu caracter „secret”, în care se aminteau cele spuse prin diverse locuri din București de către Fănică Luca, anume că, după plecarea lui Dimitrie Gusti, Radu Irimescu

[...] a delegat pe consilierul de Legație Popovici cu conducerea expoziției [...], iar acesta, împreună cu o tânără Georgescu și cu un inspector Sebastian, în permanente chefuri, în văzul tuturor, a compromis tot ceiace se acumulase ca bună reputație în privința moralității despre România⁴⁰.

Nota începea cu formula „se vorbește în oraș”, încheindu-se cu ideea că nicidecum expoziția română de la New York nu va putea atinge succesul celei de la Paris din 1937⁴¹, Fănică Luca având posibilitatea să facă comparații, căci fusese prezent și în capitala Hexagonului. Andrei Popovici, așa cum era uzanța administrativă, a fost solicitat să răspundă acuzațiilor. El a redactat un document, ce l-a transmis lui Radu Irimescu pe 8 noiembrie 1939, în care respingea toate acuzațiile din nota informativă⁴².

³⁶ De exemplu, Laurențiu Vlad, *Câteva date cu privire la construcția, amenajarea...*, p. 324, 328-329. Vezi și AMAE, fond Washington, vol. 213, adresă a lui Andrei Popovici către Dimitrie Gusti (nr. 216/a, 3 noiembrie 1938), nepaginat; vol. 219, raportul lui Andrei Popovici către Dimitrie Gusti, 28 decembrie 1939, p. 025-027; vol. 220, borderouri de plăți/cheltuieli (indemnizații, plăți servicii, utilități etc.) din perioada 1939-1940, toate semnate de Andrei Popovici. De asemenea, vezi și scrisoarea arhitectului Octav Doicescu către Andrei Popovici (12 iulie 1938), la adresa <http://octavdoicescu.blogspot.com/2013/06/scrisoare-adresata-de-octav-doicescu.html> (accesat la 09.11.2022).

³⁷ *Apud* Claudiu-Alexandru Vitanos, *op. cit.*, p. 268.

³⁸ *Ibidem*, p. 269.

³⁹ AMAE, vol. 215, notă confidențială a Direcției Personal a Ministerului Regal al Afacerilor Străine, către Radu Irimescu, 19 octombrie 1939 (înregistrată la legație pe 24 noiembrie 1939), nepaginat.

⁴⁰ *Ibidem*, adresă cu regim „strict confidențial” a Direcției Personal din Ministerul Regal al Afacerilor Străine către ministrul României la Washington, Radu Irimescu, 19 octombrie 1939, nepaginat. Adresa era însoțită de o notă informativă cu regim „secret”, 12 octombrie 1939, p. 0105, din care am citat în text.

⁴¹ *Ibidem*, notă informativă cu regim „secret”, 12 octombrie 1939, p. 0106.

⁴² *Ibidem*, notă de justificare semnată de Andrei Popovici către Radu Irimescu, 8 noiembrie 1939, p. 0103-0104.

Apoi Radu Irimescu a trimis la rându-i lui Grigore Gafencu, ministrul Afacerilor Străine al guvernului de la București, răspunsul său, în care respingea și el toate acuzațiile aduse colaboratorului său (24 noiembrie)⁴³. Spunea că Andrei Popovici a fost numit legal comisar general adjunct al României la propunerea lui Dimitrie Gusti și „s-a ocupat de toate chestiunile referitoare la participarea noastră la expoziție începând cu luna mai 1938 și până la sfârșitul lui martie 1939 cu puteri depline și activând după instrucțiunile ce primea de la Comisarul general”⁴⁴.

La plecarea lui Dimitrie Gusti din Statele Unite ale Americii, în iulie 1939, a transmis lui Radu Irimescu delegarea pentru funcția de comisar general, astfel că ministrul României la Washington a ajuns să colaboreze mai strâns pe tema expoziției cu Andrei Popovici, care și-a continuat activitatea în aceeași manieră ca și până atunci⁴⁵. Mai spunea Radu Irimescu că Andrei Popovici nu bea, căci era „gazat din război” și „nu numai că n-a făcut chef la expoziție, dar [...] n-a mai făcut vreunul de vreo 20 de ani”⁴⁶. Adăuga în final că vorbele ce le-a răspândit Fănică Luca se datorează faptului că Andrei Popovici, la solicitarea lui Radu Irimescu, a cerut orchestrelor să aibă „o atitudine rezervată și decentă în chestia bacșișurilor”, mai ales după incidentul în care artistul lăutar și-a exprimat public și amenințător nemulțumirea când a primit o atenție din partea unui oaspete, pe care a considerat-o prea mică⁴⁷.

*

Anul 1940 al expoziției de la New York

În 1940, Andrei Popovici a colaborat cu Radu Irimescu și cu Dimitrie Gusti (mai puțin, datorită delegării date ministrului României la Washington) pentru organizarea participării României la al doilea sezon al New York World's Fair (11 mai – 27 octombrie).

Astfel l-am găsit în corespondența despre negocierile din cursul lunii mai 1940 cu privire la inițierea unei emisiuni filatelice⁴⁸ sau în cea relativă la stabilirea datei și a programului zilei României la expoziție (8 iunie 1940)⁴⁹.

În iunie 1940, Andrei Popovici se străduia să redeschidă secția economică, afectată de niște degradări pe timpul iernii și primăverii; erau însă și probleme de natură financiară, căci era nevoie, în opinia sa, de doi noi angajați, dar de la București, prin vocea lui Dimitrie Gusti se exprimaseră niște reticente; cu sprijinul lui Radu Irimescu s-a găsit un compromis și standurile au fost pregătite pentru vizitare din vara aceluia an⁵⁰.

Din iulie 1940 începea o lungă și complicată corespondență, care dura până prin 1941, între comisarul general al României Dimitrie Gusti, adjunctul său și autoritățile expoziției mondiale newyorkeze, cu privire la dezafectarea pavilioanelor, dărâmarea lor și repatrierea sau donarea (ori vânzarea) exponatelor. Astfel, într-o notă din 19 iulie

⁴³ *Ibidem*, răspunsul lui Radu Irimescu la adresa Direcției Personal a Ministerului Regal al Afacerilor Străine din 19 octombrie 1939, către Grigore Gafencu, ministrul Afacerilor Străine al guvernului de la București, 24 noiembrie 1939, p. 0098-0101.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 0098-0099.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 0099-0100.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 0100.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 0101.

⁴⁸ *Ibidem*, vol. 216, corespondența lui Andrei Popovici cu Radu Irimescu din 15, 28, 30 mai 1940, nepaginat.

⁴⁹ *Ibidem*, corespondență între Andrei Popovici, autoritățile expoziționale americane și Radu Irimescu din 31 mai și 4 iunie 1940, nepaginat.

⁵⁰ *Ibidem*, corespondența dintre Andrei Popovici, Paul Sterian și Radu Irimescu din 11, 25 iunie, 2 iulie 1940, nepaginat.

1940⁵¹, Andrei Popovici îi scria lui Dimitrie Gusti despre costurile foarte ridicate ale depozitării obiectelor industriei casnice și ale celei meșteșugărești din standurile expoziționale (tot așa de mari erau și cele pentru expedierea lor în țară sau pentru vânzarea lor, care trebuia, în cel din urmă caz, să includă și vama). De aceea, s-a gândit că ar fi mai bine să fie puse în vânzare în pavilioane, numai că, aplicându-se vama ce trebuia plătită, se ajungea la un preț prea ridicat, ca să poată fi ușor vândute. Multe dintre exponate vor fi fost donate diverselor parohii ortodoxe din Statele Unite sau societăților românilor americani, ce le-au utilizat în diverse situații festive, ceremoniale, în care au făcut propagandă identitară, așa cum se va vedea mai departe în câteva exemple semnificative.

*

O expoziție la Cleveland; corespondența cu George Anagnostache⁵², ianuarie 1941

În ianuarie 1941 Andrei Popovici, care era încă ocupat cu dezafectarea pavilioanelor și cu găsierea unor soluții viabile pentru transferarea/vânzarea/repatrierea în condiții optime a exponatelor din standurile expoziționale, intra într-o corespondență cu consulul României de la Cleveland, George Anagnostache. La Cleveland, în perioada 4-19 ianuarie se desfășura o expoziție, pe care consulul român din localitate, ca și comunitatea românească de acolo au dorit să o onoreze. În aceste condiții, au fost solicitate exponate românești, în general, dintre acelea care reprezentau cultura tradițională, ce se găsiseră în standurile românești de la expoziția mondială de la New York. În 30 ianuarie, consulul de la Cleveland îi expedia lui Andrei Popovici un scurt raport cu privire la contribuția importantă a Cristinei Georgescu, trimisă de comisarul general adjunct pentru a sprijini organizarea standurilor românești⁵³ (era aceeași doamnă Georgescu, cu care comisarul general adjunct ar fi făcut chefuri, dacă ar fi să ne luăm după Fănică Luca). În raport, Anagnostache arăta și ce s-a întâmplat cu lăzile în care au fost transportate exponatele (unele dintre ele au fost donate parohiei Sf. Dumitru din Cleveland, altele fuseseră predate cu chitanță părintelui Truția și, în fine, o a treia parte, a luat drumul Legației de la Washington)⁵⁴.

Două zile mai târziu, îi răspundea Andrei Popovici, mulțumindu-i pentru efort și pentru reușită; în epistola privată îi spunea că e posibil să treacă prin Cleveland, pe undeva prin martie, împreună cu soția (Marion), când intenționa să își ia un concediu de o lună și să se ducă în California⁵⁵. Atunci, spunea Popovici, putea să îi boteze copilul; și încheia cu ironie, spunându-i amicului și colaboratorului său de la Cleveland că

⁵¹ *Ibidem*, corespondența dintre Andrei Popovici și Dimitrie Gusti din 19 iulie 1940, nepaginat.

⁵² George Anagnostache, absolvent al Școlii de Mine de la Universitatea din Pittsburgh (1923), consul la Cleveland (Ohio), colaborator apropiat și prieten al lui Andrei Popovici, a fost o prezență activă în organizarea participărilor românilor americani, dar și ale guvernului de la București la expozițiile internaționale de la Cleveland din 1932, 1936-1937 și 1941. Îl găsim implicat în 1928 și în inițiativa de început ale înființării și amenajării așa-numitei „Romanian Classroom” de la Universitatea din Pittsburgh. A emigrat în Statele Unite ale Americii după schimbarea regimului politic în România la câțiva ani după încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale. Vezi *ibidem*, vol. 210, 211, 216, corespondență cu oficialii de la București sau cu comitetele românilor americani care se ocupau de organizarea standurilor cu exponate provenind din țară. Vezi și Lucia Curta, *op. cit.*, p. 52.

⁵³ AMAE, fond Washington, vol. 216, scrisorile lui George Anagnostache către Andrei Popovici din 30 ianuarie 1941, una oficială, alta în regim privat, nepaginate.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*, scrisorile lui Andrei Popovici către George Anagnostache din 1 februarie 1941, una oficială, alta în regim privat, nepaginate.

trebuia să aibă grijă cum va suporta el „chinurile facerii”, căci știa sigur că Mary, soția lui Anagnostache, putea să își poarte singură de grijă⁵⁶!

Fig. 1. Andrei Popovici și soția sa, Marion, la 1935.

(Sursa: „Los Angeles Times”, 18 January 1935,

în Los Angeles Times Photographic Archive, UCLA Library Special Collections.)

Epilog

Nu mai știm prea multe despre personajul nostru după corespondența din ianuarie-februarie 1941, poate doar că în același an a fost chemat în țară în administrația centrală a Ministerului Afacerilor Străine, iar în 1943 ținea un discurs la inaugurarea sălii de clasă românești („Romanian Classroom”) de la Universitatea din Pittsburgh, pe care o și înzestrase cu ornamente și exponate ce se găsiseră în pavilioanele oficiale ale guvernului de la București la expoziția mondială de la New York⁵⁷. Era un gest simbolic, de propagandă identitară românească în Statele Unite, acțiune sprijinită, ca întotdeauna, de organizațiile/societățile românilor americani, ca și de parohiile acestora. (Era, deopotrivă, și un gest dictat de rațiuni practice, știută fiind situația exponatelor din pavilioanele românești, greu de depozitat în Statele Unite, de repatriat ori de vândut, date fiind costurile foarte ridicate.) Să adăugăm că inițiativa amenajării unei săli românești la Univer-

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ George G. Potra, *op. cit.*, p. 46. Vezi și Lucia Curta, *op. cit.*, p. 54.

sitatea din Pittsburgh, proiect susținut și de Andrei Popovici, nu era una singulară. În acea perioadă, mai multe comunități naționale europene din Pennsylvania au investit astfel de locuri cu valori simbolice, identitare; bunăoară, sala românească era în apropierea celei lituaniene⁵⁸...

Și mai știm că prin 1947 era refugiat politic în Statele Unite. Am aflat acest detaliu dintr-un raport informativ din acel an, semnat de Alexandru Lăzăreanu, un diplomat român proaspăt numit în post în Statele Unite ale Americii⁵⁹. El transmitea Centralei date cu privire la opiniile față de noul regim de la București ale unor foști diplomați, ce fuseseră în funcție în anii 1920-1940 la Washington sau Cleveland ori New York. Erau vizați miniștrii României la Washington din 1929-1940, Carol Davila („informator plătit al Departamentului de Stat și agent al opoziției”) și Radu Irimescu („care a realizat o imensă avere”; dar se părea că nu făcea politică în vreun fel), fostul atașat de presă, George Boncescu („atât el, dar mai ales soția lui sunt reacționari”), dar și personajul nostru, Andrei Popovici („legionar și dușman deschis al nostru”; la fel ca fostul consul George Anagnostache)⁶⁰. Și cam atât despre noua „viață americană” a lui Andrei Popovici, pe care rămâne să o descoperim...

*

Am încercat în aceste rânduri să recompunem din piese disparate o schiță biografică a diplomatului Andrei Popovici, aflat în post la Washington în perioada interbelică. Cu deosebire am vrut să aducem în prim-plan activitatea sa în calitate de comisar general adjunct al României la New York World's Fair din 1939-1940. A fost vremea în care a colaborat strâns cu comisarul general al României, Dimitrie Gusti, dar și cu ministrul guvernului de la București la Washington, Radu Irimescu. În tot acest timp a proiectat și coordonat activitatea unui birou de propagandă în Statele Unite ale Americii pe perioada expoziției, a supravegheat toate lucrările de construcție și amenajare a pavilionelor naționale, a supervizat plățile făcute către arhitecți, constructori, asiguratori, avocați (căci au existat și litigii), furnizori, personal etc. În demersul nostru am valorificat o serie de documente inedite sau mai puțin cunoscute din fondul Washington al Arhivei Ministerului Afacerilor Externe, cu atât mai mult cu cât am identificat puține referințe bibliografice relative la tema noastră (sunt câteva sugestii în lucrări semnate de Nicolae Dascălu, Lucia Curta, George G. Potra sau L. D. Grigorescu și Marian Ștefan).

Desigur, am reținut în articolul nostru și ascensiunea în serviciul diplomatic al României a lui Andrei Popovici, care trecea, rând pe rând, începând de pe la 1925, prin toate treptele profesiei: de la atașat de legație, secretar (trei clase erau de parcurs în acest caz), ajungând în poziții precum cele de consul general și ministru plenipotențiar clasa a II-a în 1938. Din păcate, nu am găsit până în acest moment prea multe informații privind activitatea și viața lui Andrei Popovici după New York World's Fair. Doar că în 1941 era chemat în țară și va fi activat o vreme în Centrala Ministerului Afacerilor Străine, că doi ani mai târziu ținea un discurs la inaugurarea sălii de studiu românești de la Universitatea din Pittsburgh, iar prin 1947 se găsea în Statele Unite ale Americii, între foștii colegi diplomați de la Washington, într-un exil impus de schimbarea regimului politic din România, ce avusese loc la puțin timp după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial.

⁵⁸ Lucia Curta, *op. cit.*, p. 40.

⁵⁹ L. D. Grigorescu, Marian Ștefan, *op. cit.*

⁶⁰ *Ibidem.*

ANDREI POPOVICI, A ROMANIAN DIPLOMAT IN THE UNITED STATES OF AMERICA
AT THE TIME OF THE NEW YORK WORLD'S FAIR (1939-1940)
(Summary)

Keywords: Andrei Popovici, New York World's Fair (1939-1940), Romanian-American relations, Romanian Legation in Washington, diplomatic history.

The present text tried to reconstruct from disparate pieces a biographical sketch of the Romanian diplomat Andrei Popovici, posted in Washington during the interwar period. In particular, it aims to bring his work as Deputy Commissioner General of Romania at the New York World's Fair from 1939-1940 to the forefront. It was during this period that he worked closely with Romania's Commissioner General, Dimitrie Gusti, as well as with the Minister of the Bucharest government in Washington, Radu Irimescu. Throughout this time, he designed and coordinated the work of a propaganda office in the United States during the exhibition, supervised all the construction and fitting out of the national pavilions, oversaw payments to architects, builders, insurers, lawyers (as there were disputes), suppliers, staff, etc. In this endeavor, unpublished documents from the Washington collection of the Archives of the Ministry of Foreign Affairs were used, especially as there are few bibliographical references to the diplomat's biography (there are a few suggestions in works by Nicolae Dascălu, George G. Potra or L. D. Grigorescu and Marian Ștefan).

Andrei Popovici's ascension in the diplomatic service was also mentioned, as he advanced one step at a time, starting in 1925, through all the phases of the profession: from legation attaché, secretary (three courses had to be completed in this case), reaching positions such as consul general and minister plenipotentiary class II in 1938. Unfortunately, not much information about Andrei Popovici's activity and life after the New York World's Fair has been found so far, except that in 1941 he was called back to the country and worked for a while in the Central Office of the Ministry of Foreign Affairs, and by 1947 he was in the United States of America, among his former diplomatic colleagues in Washington, in an exile imposed by the change of the political regime in Romania, which had taken place shortly after the end of the Second World War.